

τινουπόλει κατά τὴν ἰδίαν ἐποχὴν μεγαλέμποροι Ἕλληνες περὶ τοὺς εἴκοσιν, τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας προστατευόμενοι (1).

Καὶ ἐν γένει ἡ κατάχρησις, ἡ ὁποία ἐγένετο ἀπὸ τοὺς πρέσβεις, τοῦ προνομίου τῆς προστασίας μᾶς φανερώγει ὅτι οἱ προστατευόμενοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἦσαν ὀλίγοι. Τοῦλάχιστον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς προστατευομένους οἰασδήποτε ἄλλης πόλεως τῆς Τουρκίας. Καὶ ἐὰν γίνουσι ἔρευναι, δημοσιευθοῦν δὲ ἔγγραφα, ἀναγόμενα εἰς τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, καὶ ἀναδιφθηθοῦν ἀρχεῖα, ὄχι μόνον ἰδικά μας, ἀλλὰ καὶ ξένα, τὰ ἀρχεῖα μάλιστα τῶν προξενείων, τῶν πρεσβειῶν καὶ τῶν ὑπουργείων τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ κατάλογος τῶν προστατευομένων θὰ μεγαλυνηθῇ.

Ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι ὁ Κυριακὸς Κουμπάρης ἔσωσε πολλοὺς Ἕλληνας καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἐπισήμων κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821, στηριζόμενος εἰς τὴν αὐστριακὴν του προστασίαν. Πολλοὶ ὅμως ἄλλοι προστατευόμενοι, καὶ μάλιστα προστατευόμενοι ἀρχαῖοι, ὄχι μόνον δὲν κατώρθωσαν νὰ σώσουν ἄλλους Ἕλληνας, καταδιωκομένους ἢ φεύγοντας τὴν ἐνδεχομένην καταδίωξιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐσφάγησαν οἱ ἴδιοι. Καὶ οὗτοι ἐθεωρήθησαν ἔνοχοι, διότι εἶχον κτήματα, τὰ ὁποῖα οἱ Τούρκοι ἠδύναντο νὰ κατάσχουν μόνον ἂν τοὺς ἐθανάτινον (2).

3) Δικαιοδοσία, καθήκοντα, κοινωνικὴ θέσις καὶ χαρακτηρισμὸς τῶν προξένων.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ πρόξενος ἦτον ἀπὸ τὰς ἐπισήμους προσωπικότητας. Περιεβάλλετο δὲ ἀπὸ πυκνὴν ἀκολουθίαν. Διότι εἶχεν — ὁ πρόξενος κυρίως τῶν μεγάλων, ἐμπορικῶν καὶ παραλιακῶν, πόλεων — τὸν καγκελλάριόν του (3) καὶ τοὺς γραμματεῖς του, τοὺς γιανιτσάρους του (4) οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ φρουροί, οἱ ἀκόλουθοι καὶ οἱ

(1) Ζαλλώνη, σύγγραμμα περὶ τῶν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν πριγκίπων τῆς Βλαχομολδαβίας 143.

(2) Rouqueville, histoire de la régénération, 2, 70.

(3) Καγκελλάριοι (chanceliers) ἐκαλοῦντο οἱ ἀρχιγραμματεῖς καὶ σφραγιδοφύλακες καὶ ἀρχαιοφύλακες τῶν πρεσβειῶν καὶ τῶν προξενείων.

(4) Οἱ γιανίτσαροι οὗτοι, οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πρεσβειῶν καὶ τῶν προξένων, παλὸν

ἐκτελεσται τῶν ἀποφάσεων καὶ διαταγῶν του. Εἶχεν ἀκόμη καὶ ἄλλους ἀκολούθους, ἐξαρτωμένους ἀπ' αὐτόν.

Οἱ πρέσβεις καὶ οἱ πρόξενοι ζῶσιν ὡς πρίγκιπες ἐν Τουρκίᾳ, λέγει ὁ περιηγητὴς de la Motraye (1).

Αἱ οἰκογένειαι τῶν προξένων, λέγει ἄλλος περιηγητὴς, ὁ Laurent, ὁ ὁποῖος τοὺς εἶδε τῷ 1818, ὁμοιάζουν κατὰ τι πρὸς τὰς οἰκογενείας τῶν ἰδικῶν μας ἀρχαίων ἀρχοντικῶν κυρίων. Κάθε μία ἐξ αὐτῶν ἔχει τὸν κυνηγὸν τῆς, τὸν ἀλιέα τῆς, τὸν κηπουρὸν τῆς, τὸν πορθημέα τῆς κτλ. Εἶναι δὲ οἱ πρόξενοι τὰ μόνα πρόσωπα, τὰ ὅποια φοροῦν τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐνδύμα, ἐκτιμῶνται πολὺ καὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὸν τυραννικὸν τῶν Τούρκων δεσποτισμὸν (2).

Οἱ Τούρκοι ἐνόμιζον ὅτι ἡ ἐξουσία τῶν προξένων ἐπὶ τῶν ὑπηκόων των ἦτον ἀπεριόριστος, ὅτι δὲ ἐδικαιοῦντο νὰ τοὺς φυλακίζουσι καὶ νὰ τοὺς θανατώουσι ἀκόμη. Τὸ πρόσωπον των ἦτο ἀπαραβίαστον, ὅπως καὶ ἡ περιουσία των (3). Ἡ οἰκία των ἦτον ἀσφαλὲς καταφύγιον εἰς οἵονδῆποτε ἔγκλημα καὶ εἰς οἵανδῆποτε ὕβριν.

Ἐν γένει δὲ οἱ πρόξενοι τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἐξήσκουσι ἐν Τουρκίᾳ εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν, τὴν ὅποیان διέγραψον αἱ διομολογήσεις, περὶ τῆς ὁποίας ὁμως δὲν πρόκειται νὰ γίνῃ ἐνταῦθα λεπτομερὴς λόγος (4).

Ἄλλ' οἱ Ἑλληνες προξενικοὶ ὑπάλληλοι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ραγιαῖδες προξενικοὶ ὑπάλληλοι, μέρος μόνον, καὶ μάλιστα ὄχι καὶ πολὺ σημαντικόν, ἐξήσκουσι τῶν προξενικῶν καθηκόντων.

Κατ' ἀρχὰς μάλιστα ἡ θέσις τῶν προξένων ραγιαῖδων τῆς Γαλλίας ἔμεινεν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἀβεβαία. Ἐκαλονίσθη δὲ μόνον τῷ 1740 κατὰ τὴν ἀνανέωσιν τῶν γαλλικῶν διομολογήσεων, ἡ ὅποια ἐγίνε κατ' αἴτησιν τοῦ μαρκησίου de Villeneuve. Τὸ δὲ ἄρθρον 48 τῆς

περισσότεροι τότε ἀπὸ τοὺς σημερινούς καθάσιδες, ἦσαν καὶ οὗτοι, μολονότι μουσουλμᾶνοι, προστατευόμενοι.

(1) De la Motraye, voyages en Europe, Asie et Afrique, ἐν Χάγῃ 1727 τόμ. 1 σελ. 184.

(2) Laurent, 1, 40.

(3) Hobhouse, 1, 219.

(4) Περὶ τῆς εὐρείας δικαιοδοσίας, περὶ τῶν διακρίσεων, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἀπονεμομένων εἰς τοὺς προξένους τιμῶν ἐν Σμύρῃ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος βλ. Voyages τοῦ Monsieur de Mont ἐν Χάγῃ 1699 τόμ. 1 σελ. 364.

διομολογήσεως ταύτης αναγνωρίζει, σιωπηρῶς τοῦλάχιστον, εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ δικαίωμα διορισμοῦ προξένων εἰς τὰ κράτη τῆς Πύλης, (ὄχι ὁδηλαδὴ μόνον ἐν τῇ κυρίως Τουρκίᾳ ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἡμικαταρτήτους καὶ ὑποτελεῖς εἰς αὐτὴν ἡγεμονίας τῆς Τριπολίτιδος, τῆς Τύνιδος, τοῦ Ἀλγερίου, τῆς Αἰγύπτου), οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν γαλλικῆς ἐθνικότητος. Τὸ δὲ ἄρθρον 25 ἐχορήγει εἰς τοὺς προξένους τούτους ἕνα ἀπὸ τὰ πλεονεκτήματα τῆς ξένης προστασίας, ἐκεῖνο δὲ ἀκριβῶς, τὸ ὅποιον ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ σπουδαιότατον ἀπὸ ἕλα, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ φόρου (1).

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες πρόξενοι τῆς Γαλλίας καμμίαν δικαιοδοσίαν δὲν εἶχον ἐπὶ ὑπηκόων γάλλων, ἐγκατεστημένων εἰς τὸν λιμένα, ὅπου διέμενον. Δὲν εἶχον δὲ καὶ ἐπισήμους σχέσεις μὲ τὰς ὀθωμανικὰς ἀρχάς. Καὶ ἐὰν προήρχετο καμμία σύγκρουσις πρὸς αὐτάς, ἔπρεπε νὰ τὴν ἀνακοινώσουν εἰς τὸν γάλλον πρόξενον, τὸν πλησιέστερον πρὸς τὴν ἔδραν των.

Ὡς μόνα δὲ καθήκοντα εἶχον νὰ συντελοῦν, ὥστε οἱ πλοίαρχοι τῶν γαλλικῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἠγκυροβόλουν εἰς τὸν λιμένα τῆς ἔδρας των, νὰ ἀποφεύγουν τὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας οἱ Τούρκοι ἠδύναντο νὰ παρεμβάλλουν εἰς αὐτούς, νὰ τοὺς δέχωνται καὶ νὰ τοὺς εὐκολύνουν εἰς τὴν προμήθειαν τῶν τροφίμων, εἰς τὴν ἐπισκευὴν τῶν πλοίων των, ἂν παρίστατο ἀνάγκη, νὰ μεταδίδουν εἰς αὐτοὺς ἕλα τὰς χρησίμους εἰς τὸ ταξειδίον των εἰδήσεις.

Καθῆκον τῶν προξένων τούτων, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, μὴ διαγεγραμμένον μὲν, ἀλλ' ἐξυπακουόμενον ὡς ἀπαραίτητον, ἦτον καὶ ἡ φιλοξενία καὶ ἡ περιποίησις, τὴν ὁποίαν ὤφειλον νὰ παρέχουν εἰς τοὺς ὑπηκόους ἐν γένει τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον ἀντεπροσώπευον, ἂν συνέβαινε νὰ ἐπισκεφθῆ τις ἐκ τούτων δι' ἕνα ἢ δι' ἄλλον λόγον τὴν ἔδραν των. Εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους ἄνετα ὅπως οὖν καταλύματα διὰ τοὺς ξένους καὶ μέσα μεταγωγικὰ πρόχειρα καὶ δρόμοι καὶ ἄλλαι εὐκολίαι καὶ ἀνέσεις διὰ τοὺς ταξειδεύοντας εἰς τὰς χώρας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐν γένει δὲν ὑπῆρχον, ἀφοῦ καὶ σήμερον ἀκόμη αἱ χῶραι αὗται ὑστεροῦν πολὺ ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Τὸ χειρότερον ὅμως ἦταν ὅτι δὲν

(1) Rey, 24.

ὕπηρχε καὶ ἀσφάλεια. Καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ἐπεχείρει νὰ ταξειδεύσῃ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, μάλιστα δὲ ὁ Εὐρωπαῖος, ἔπρεπε νὰ εἶναι ὀπλισμένος μὲ πολλὴν τόλμην καὶ ἀφοβίαν. Διότι ἐξέθετεν εἰς κίνδυνον καὶ αὐτὴν τοῦ τὴν ζωὴν. Διότι κατὰ θάλασσαν μὲν εἰάν ἐταξείδευεν, εἶχε πάντοτε ἐπικρεμάμενον τὸν φόβον καὶ τὸν κίνδυνον, τὸν ἐκ τῶν πειρατῶν, κατὰ ξηρὰν δὲ εἶχε τοὺς ληστὰς καὶ τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα, τὸν φανατισμὸν τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου πρὸ πάντων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὰ παρουσιαζόμενα ἐμπόδια οὔτε ὀλίγα ἦσαν οὔτε εὐκόλον ἦτο νὰ παρακαμφθοῦν. Προσετίθεντο ἀκόμη καὶ ἄλλαι δυσκολίαι ἀπὸ τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι αὐθαιρέτως παλλάκις ἠμπόδιζον τοὺς ξένους νὰ ἐξακολουθήσουν τὸ ταξείδιόν των, νὰ εἰσχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, νὰ ἀποβιβάσθουν εἰς τὴν ξηρὰν, νὰ ἀναχωρήσουν.

Βοηθὸς ἀπαραίτητος εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς δυσκολίας προσήρχετο ὁ ἰθαγενὴς πρόξενος, ὁ ὅποιος ἐγνώριζε τὴν χώραν, τοὺς ἀνθρώπους τῆς διοικήσεως, τὰ μέσα καὶ τοὺς τρόπους τῆς παρακάμψεως τῶν δυσκολιῶν τούτων, τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως τῶν ἐγχιωρίων κατοίκων.

Καὶ λοιπὸν ὁ πρόξενος ἐφρόντιζε νὰ λάβῃ ὁ ξένος τὴν ἄδειαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ταξείδιόν του, νὰ ἀποβιβάσθῃ, νὰ μὴν ὑποβληθῇ τυχὸν εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς καθάρσεως. Διότι μικρὰ δὲν ἦσαν καὶ τὰ ἐκ τῶν καθάρσεων ἐμπόδια εἰς τοὺς ταξειδεύοντας. Ἐπρομήθευεν εἰς αὐτὸν συνοδοὺς, ἐμπίστους του, κατὰ τὰς πορείας του, ἂν ἐπεχείρει νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ μεσόγεια τῆς χώρας. Τὸν συνίστα εἰς πρόσωπα γνωστά του. Τοῦ ἐναύλωνε πλοῖον διὰ νὰ φύγῃ μὲ πλοίαρχον καὶ πλήρωμα τῆς ἐμπιστοσύνης του, ὥστε ἀνύποπτος νὰ διασχίσῃ τὸ πέλαγος.

Ἀπὸ δὲ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἢ καὶ ἀρχαιότερον ἀκόμη οἱ πρόξενοι καὶ οἱ πράκτορες τῆς Γαλλίας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀσχολιῶν των, εἶχον ἀκόμη καὶ τὴν συλλογὴν καὶ ἐξαγωγὴν ἀρχαιοτήτων. Καὶ εἰς τὸ ἔργον των τοῦτο μὲ κάποιον συνασπισμὸν ἀντέπραπτον οἱ πρόξενοι τῆς Ἀγγλίας εἴτε Ἕλληνες ἦσαν εἴτε Ἀγγλοὶ. — εἶδομεν δὲ ἀνωτέρω ὅτι οἱ τελευταῖοι ἦσαν ὀλίγοι, εἰς τὰ μεγάλα μόνον κέντρα ἐδρεύοντες — καὶ ἠμιλλῶντο πρὸς αὐτοὺς καὶ περιήρ-

χοντο εἰς ἔριδας καὶ ἐρραδιούργουν οὗτοι ἐκείνους καὶ τὰνάπαλιν(1).

Τριαύτη ἦτον ἡ δικαιοδοσία τῶν ραγιαδῶν προξένων τῆς Γαλλίας.

Παρομοία πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦτο καὶ ἡ δικαιοδοσία τῶν ραγιαδῶν προξένων τῆς δημοκρατίας τῆς Βενετίας, ἡ ὁποία, ὅπως εἶπομεν, (2) ἠκολούθησε πρώτη τὸ παράδειγμα τῆς Γαλλίας, ἐγκαταστήσασα τοιούτους, ὅπως καὶ ἡ δικαιοδοσία τῶν ραγιαδῶν προξένων τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ὀλλανδίας καὶ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Διότι παρόμοιαι ἦσαν καὶ αἱ διομολογήσεις καθόλου, αἱ χορηγηθεῖσαι καὶ εἰς τὰ ἄλλα κράτη (3). Οἱ πρόξενοι μόνον τῆς Ρωσίας, ἐγκαθιδρυθέντες μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774) ὑπερέβησαν, ὅπως εἶδαμεν (4), κάθε φραγμὸν καὶ ἡ δικαιοδοσία, τὴν ὁποίαν ἐσφετερίσθησαν, ἦτο μεγάλη.

Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας παρεῖχον εἰς τὸ γαλλικὸν κυρίως ἐμπόριον οἱ Ἕλληνες (καὶ ἐν γένει οἱ ραγιαδες) πρόξενοι, ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ εἰσπράττουν δικαίωματα ἀγκυροβολίας ἀπὸ τὰ γαλλικὰ πλοῖα, τὰ σταθμεύοντα εἰς τὸν λιμένα τῆς ἑδρας των. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐκυμαίνετο ἀπὸ 6 μέχρις 9 γροσίων (5). Ἴσον ἢ περίπου ἴσον δικαίωμα εἰσέπραττον καὶ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν οἱ πρόξενοι, οἱ ὀθωμανικῆς ὑπηκοότητος (6). Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἐχορηγεῖτο εἰς αὐτοὺς ἡ

(1) Βλ. περὶ τούτου ἔγγραφον ἀπὸ τὴν Κέρκυραν ἀπὸ 26 Ἰουλίου 1804 τοῦ Σπυρίδωνος Φορέστη, ἀντιπροσώπου τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὸν Ζακνέτον Κουτήφαρην, μπέην τῆς Μάνης (Μηλιαράκι, περὶ τῶν ἑλληνικῶν μαρμάρων ἐν Ἑστίας 26, 747).

(2) Σελ. 13.

(3) Ἀναφέρομεν ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι τῷ 1814 ὁ Turner προτιθέμενος νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἀνέθηκεν εἰς τὸν πρόξενον Λογοθέτην, εἰς τοῦ ὁποίου τὸν οἶκον ἐφιλοξενήθη, νὰ τοῦ εὔρη πλοῖον καὶ νὰ τὸ συμφωνήσῃ (Turner, 1, 355).—Περὶ τοῦ ἐν Κέα ὑποπροξένου τῆς Ἀγγλίας ἀναφέρεται (τῷ 1818) ὅτι εἶχε διαρισθῆ ἐκεῖ διὰ νὰ ἀγρυπνῆ καὶ νὰ πληροφορῆται περὶ τῶν πειρατῶν (Laurent, 1, 39).

(4) Σελ. 57 καὶ 58.

(5) Rey, 246.

(6) Δικαιώματα ὑπὸ τῶν ἐλλιμενιζομένων εἰς τὸν Πειραιᾶ πλοίων ἐπληρώνοντο κατὰ τὸ 1669 εἰς τὸν πρόξενον τῆς Γενούης 2%, εἰς τὸν διερμηνέα 2%, εἰς τὸν βοεβόδαν τῶν τελωνείων Ἀθηνῶν 3% (Guilletière, Athènes anciennes et modernes ἐκδ. 2, Παρίσιος 1675 σελ. 116.—Καμπούρογλου, μνημεῖα, 2, 20).—Τῷ 1710 ὁ ἐν Καλλιπόλει Ἑβραῖος πρόξενος τῆς Ἀγγλίας μόνον δικαίωμα εἶχε νὰ εἰσπράττῃ φόρον ἀπὸ τὰ καταπλέοντα ἀγγλικὰ πλοῖα καὶ νὰ μὴ πληρώνη χαράτζι (de la Motraye, 1, 426).—Ὁ δὲ ἐν Κέα ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας εἰσέπραττεν ἀπὸ ἕκαστον πλοῖον, τὸ ἴδιον προσήγγιζεν ἐκεῖ, τρία δολλάρια τῷ 1818 (Laurent, 1, 39).

προστασία, ἢ ὁποία, ὅπως εἶδαμεν ἄνωτέρω, συνεπήγετο πολλά πλεονεκτήματα καὶ ὠφελήματα εἰς βάρος μόνον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως.

Ὡστε αὐτὰ μὲν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, ἐγκραθιστῶντα εἰς τὰς τουρκικὰς πόλεις ραγιάδες προξένους, ἐλαχίστας ὠφελείας παρείχον εἰς αὐτοὺς καὶ ἐλαχίστην δικαιοδοσίαν· ἀλλ' οἱ πρόξενοι ἀπεζημιώοντο ἀξιόλογα μὲ τὰ πλεονεκτήματα τῆς προστασίας.

Συνέβαινε δὲ ἀκόμη καὶ πρὸ τοῦ 1740, ἀλλὰ κυρίως μετὰ ταῦτα, ὥστε μερικοὶ παρουσιάζοντο ὡς ἀντιπροσωπεύοντες ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν δύναμιν χωρὶς νὰ ἔχουν εἰς χεῖράς των ἔγγραφα, δηλωτικὰ τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς ἀναγνωρίσεώς των ὡς προξένων. Καὶ ἀναφέρομεν ὡς παράδειγμα ὅτι τῷ 1765 ἄρχοντές τινες τῶν Ἀθηνῶν ὑψώσαν σημαίας ὡς δῆθεν πρόξενοι εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ἐνῶ διὰ διατάγματος ἦτον αὐστηρῶς ἀπηγορευμένος ὁ σφετερισμὸς οὗτος. Διὰ τοῦτο οὗτοι κατηγγέλθησαν καὶ ἐταπεινώθησαν (1). Ἡ ἀνελάμβανε τὸ ἴδιον πρόσωπον νὰ ἀντιπροσωπεύῃ δύο ἢ καὶ περισσότερα κράτη. Οὕτω ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Paul ἀντεπροσώπευε τῷ 1803, ὀκτὼ ἔθνη (2), τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν φαίνεται πιθανόν. Ὑπερβολικὴν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν καὶ μίαν ἄλλην εἶδησιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τῷ 1811 Ἕλληνας ἐν Τήνῳ ἀντεπροσώπευεν ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ κράτη (3). Ὅτι δὲ συνήντα κανεὶς καὶ προξένους εἰς ταύτην ἢ καὶ εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν, εἰς ταύτην ἢ εἰς ἐκείνην τὴν μικρὰν νῆσον, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον κανένα καθήκον προξενικόν, εἶναι αὐτονόητον, ἀν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐγκατάστασις καὶ ὁ διορισμὸς προξένων δὲν εἶχε πολλάκις ὡς αἰτίαν ἀνάγκης ὑπηρεσιακῆς, ἀλλὰ τὴν γενναίαν πληρωμὴν τοῦ προξενικοῦ διπλώματος. Καὶ οὗτοι ἦσαν ἀπλῶς τιτουλάριοι, διὰ νὰ ἔχουν τὰς τιμὰς καὶ τὰς ὠφελείας τοῦ ἀξιώματος.

Κάποιαν αἰγλήν ἰδιαιτέραν, λαμπροτέραν δὲ ἀπὸ ἐκείνην, ἢ ὁποία τὸ περιθάλλει σήμερον, εἶχε τότε τὸ προξενικὸν ἀξίωμα. Ἦξιζε δὲ τὸν κόπον νὰ εἶναι κανεὶς πρόξενος. Καὶ ἡ θέσις του ἦτο προνομιοῦχος καὶ ζηλευτὴ εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, ὅπου οἱ ραγιάδες περιεφρονοῦντο ἀπὸ τοὺς κυρίους των.

(1) Chandler, 3, 69.

(2) Bartholdy, 2, 49. Βλ. καὶ ἄνωτ. σελ. 91.

(3) Tancoigne, 1, 53.

Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἐτίμα τοὺς προξένους. Πράγματι ἐκτὸς τῶν προκρίτων, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις πλησίον τῶν κρατούντων ἦτο μεγάλη καὶ ἡ προστασία ἀπαραίτητος, ἐκτὸς τῶν κληρικῶν, τῶν ἡγουμένων τῶν μονῶν, τῶν ἀρχιερέων, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις ἦτο κάποτε φοβερὰ, ἐκτὸς τῶν πλουσίων, οἱ ὅποιοι μὲ τὰ χρήματά των κατώρθωνον πολλά, ἐκτὸς τέλος τῶν Φαναριωτῶν, οἱ ὅποιοι ὡς φίλοι τῶν κρατούντων ἤμποροῦσαν νὰ ὠφελήσουν ἢ νὰ βλάψουν, ἐκτὸς λέγω ὧν τούτων ἐτιμῶντο καὶ οἱ κόνσολοι.

Καὶ ἔχομεν πολλὰ δείγματα τῆς τιμῆς ταύτης. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐκ τῶν πολλῶν δειγμάτων παρέχομεν μόνον δύο ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας δημοσιεύομεν εἰς τὸ τέλος. Ἐκ τούτων ἡ πρώτη ἀπὸ 4 Ὀκτωβρίου 1815 εἶναι τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον κύριον Τζώρτζην Γκίτζην, κόνσολον φραντζέζον. Εἰς αὐτὴν μὲ πολλὴν εὐλάβειαν ἐκφράζεται περὶ τοῦ κόνσολου ἡ Κουντουριώτης. Παρακαλεῖ δὲ τὴν ἐκλαμπρότητά του νὰ τοῦ συγχωρήσῃ διότι χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ἀδυνατεῖ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν του. Ὡς φαίνεται ὁ Γκίτζης ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Κουντουριώτην κάποιαν ἐκδούλευσιν, τὴν ὁποίαν ὁμοῦς οὗτος δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ. Ἄς προστάξῃ ὁμοῦς ὁ κόνσολος ἄλλοτε καὶ εἶναι πρόθυμος, λέγει ὁ Κουντουριώτης, νὰ τοῦ παράσχῃ τὰς ὑπηρεσίας του(1). Ταῦτα λέγει ἡ ἐπιστολὴ αὕτη. Ἡ ἄλλη εἶναι τοῦ ἐπισκόπου Γαλαντίου Νεοφύτου, ἀπὸ 2 Φεβρουαρίου 1817, πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον κόνσολον τῆς Μεγάλης Βρετανίας κύριον κύριον Ἀλέκον Λογοθέτην Χωματιανόν. Ὁ ἀγαθὸς ἐπίσκοπος προσαγορεύει ὑπερήδιστα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς καὶ κατασπάζεται, εὐχόμενος ἐκ μέσης ψυχῆς, τὴν πεφιλημένην αὐτῷ ἐκλαμπρότητά της. Προσαγορεύει ἀκόμη εἰς τὸ τέλος τὸν εὐγενέστατον αὐτάδελφόν της σινιὸρ Λογοθέτην πανοικεῖ εὐχόμενος, τὴν ἀρχόντισσαν μητέρα της σὺν πάσῃ τῇ εὐγενεῖ φαμίλιᾳ της καὶ τὸν ἐξοχώτατον πενθερόν της (δηλαδὴ τῆς ἐκλαμπρότητός του, τοῦ προξένου) σινιὸρ Ἀβραμιώτην(2). Εἰς τὸ μέσον δὲ τῆς ἐπιστολῆς ὁ ἐπίσκοπος συγχαίρει τὸν Λογοθέτην, διορισθέντα πρόξενον, καὶ ἐκφράζει

(1) Ἡ ἐπιστολὴ σώζεται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἱστορ. καὶ ἔθνολ. ἐταιρείας ὑπ' ἀρ. 7666, δημοσιεύεται δὲ εἰς τὸ τέλος ὑπὸ τὸ στοιχεῖον (λ).

(2) Ἡ ἐπιστολὴ ἀπόκειται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἱστορ. καὶ ἔθνολ. ἐταιρ. ὑπ' ἀρ. 8734, δημοσιεύεται δὲ εἰς τὸ τέλος ὑπὸ τὸ στοιχεῖον (ι).

τὴν μεγάλην του χαράν. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, λέγει πλὴν ἄλλων ὁ Ταλαντίου, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς θείας του κηδεμονίας κατέστησε δηλ. ἀπέδωκε τὴν προτέραν λαμπρότητα εἰς τὴν εὐγενῆ, λογοθετικὴν οἰκογένειαν.

Καὶ ἐν γένει τόσον ἢ μία ὅσον καὶ ἡ ἄλλη ἐπιστολὴ εἶναι μὲ πολλήν εὐλάβειαν καὶ τιμὴν καὶ περιποίησιν γραμμέναι. Καὶ εἶναι ὡς νὰ ἐκπροσωποῦν τὴν εὐλάβειαν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιποίησιν, τὴν ὁποίαν οἱ προπάτορές μας ἀπέδιδον εἰς τοὺς προξένους τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους.

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν εἰς τίνα γένη ἀνήκον ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι περιεδάλλοντο τὸ προξενικὸν ἀξίωμα, διὰ ποίους λόγους ἐπεδίωκον τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἀξιώματος τούτου, τίνες δὲ ἦσαν, αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐξεταζόμενοι, οἱ "Ἕλληγες οὔτοι πρόξενοι.

Ἀπὸ τοὺς προξένους (μάλιστα τῶν Κυκλάδων) μερικοί, ὅπως εἶδομεν, ἀνήκον εἰς οἰκογενείας φραγκικὰς. Ἀπὸ αὐτὰς δὲ πολλὰ προσῆλθον εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ κυρίως τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος καὶ κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὸν αἰῶνα. Ἄλλ' ἔμειναν καὶ πάλιν ἄλλαι οἰκογένειαι πισταὶ εἰς τὸν καθολικισμόν. Οἱ Δελλαγραμμάτικα, οἱ Γκίζαι, οἱ Στάυ, οἱ Σουμαρίππαι, οἱ Χορτάτζοι, οἱ Πασχαλίγκοι ἀνήγον εὐλόγως τὸ γένος των εἰς τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρατίας. Ἠσπίασθησαν ὅμως τὴν ὀρθοδοξίαν.

Τὰ γένη ὅμως ταῦτα εἴτε προσῆλθον εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν εἴτε ἔμειναν πιστὰ εἰς τὸ πάτριόν των δόγμα καὶ ἐπροστατεύθησαν ἀπὸ τὴν προστατίδα τῆς καθολικῆς θρησκείας Γαλλίαν, τὰ γένη, λέγω, ταῦτα ὑπέστησαν τὴν ἐλληνικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἐξηλληνίσθησαν μὲ τὸν καιρὸν εἴτε λεληθότως εἴτε ἐξ ἀνάγκης.

Ἄλλοι πάλιν πρόξενοι ἀνήκον εἰς οἰκογενείας ἀρχοντικὰς τῶν κοινοτήτων (Λογοθέτης, Κονδύλης, Βαλεντίνης, Γεωργαντόπουλος, Κοκκίνης, Μαυρογένης, Μαλοκίνης) ἢ ἦσαν ἀπλοὶ ἔμποροι καὶ ἄστοι, τοὺς ὁποῖους ἀνήγαγεν εἰς κάποιαν περιωπὴν κατὰ πρῶτον τὸ προξενικὸν ἀξίωμα (Καροῦσος, Παπαδόπουλος, Ραφτόπουλος).

Καὶ οἱ μὲν φραγκικῆς καταγωγῆς πρόξενοι ἀνελάμβανον τὸ ἀξίωμα ὄχι τόσον διότι θὰ εἶχον τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰς ἐξ αὐτοῦ ὠφελείας, ὅσον χάριν τῆς διατηρήσεως τῆς οἰκογενειακῆς τῶν ὑπολή-

φως καὶ περιωπής(1). Διότι ὅσον καὶ ἂν ἐξέπεσον οἱ Γκίτζαι (ἐπὶ παρὰδείγματι) διετήρουν πάντοτε εἰς τὴν οἰκογενειακὴν τῶν παράδοσιν τὴν μνήμην τῆς εὐκλείας καὶ τῆς ἐπιστημότητος, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ἀνέλθει οἱ πρόγονοί των, ὅπως καὶ οἱ Σουμαρίππαι, τῶν ὁποίων οἱ πρόγονοι πρωτοστατοῦν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιαιτέρας τῶν πατρίδος, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἀναγράφεται εἰς τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας τῆς ἐπὶ αἰῶνας. Ἀφοῦ δὲ ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Τούρκους, ἐταπεινώθησαν καὶ περιέπεσον εἰς ἀφάνειαν αὐτὸ τοῦτο τραγικὴν. Ἀλλὰ τὸ προξενικὸν ἀξίωμα ἐξήγεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀσημότητα, ἐθεράπευε δὲ καὶ τὴν οἰκογενειακὴν τῶν φιλοτιμίαν.

Ἀπλοῖχοι δὲ ἄστοι καὶ ἔμποροι καὶ μέλη ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν ἐγίνοντο πρόξενοι ἀπὸ κενοδοξίαν ἴσως, κυρίως ὅμως ἀπὸ ἰδιοτέλειαν. Ἦθελον ὀφθαλμῶς οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν νὰ ἔχουν τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰς πολλὰς ὠφελείας τοῦ προξενικοῦ ἀξιώματος, νὰ μὴ πληρώνουν φόρους, νὰ μὴ δικάζονται ἀπὸ τοὺς Τούρκους, νὰ ἔχουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰς εὐκολίας, τὰς ὁποίας εἶχον οἱ ξένοι, οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς τουρκικὰς χώρας.

Μεταξὺ ὅμως τῶν προξένων, τοὺς ὁποίους εἶδαμεν, ἦσαν καὶ πολλοὶ Ἑπτανήσιοι.

Θὰ φανῆ ἴσως παράδοξον διότι συμπεριλαμβάνομεν καὶ τούτους εἰς τὴν ἐκθεσιν ἡμῶν ταύτην, ἐν τῇ ὁποίᾳ μόνον περὶ ραγιαδῶν προξένων φαίνεται ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ λόγος. Ἀλλ' οἱ Ἑπτανήσιοι ἐκτὸς καὶ ἄλλων τινῶν εὐτυχιῶν αὐτῶν εἶχον καὶ τὴν μεγίστην ἀπὸ ὅλων τὰς εὐτυχίας, νὰ μὴ δοκιμάσουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

Ἦσαν ὅμως ἐγκατεστημένοι, πολυπληθεῖς ἐξ αὐτῶν, εἰς τὰ μεγάλα τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος ἐμπορικὰ κέντρα, εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καθὼς καὶ εἰς τὰς πόλεις τῶν παραδουναβείων ἡγεμονιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐλλήμιζον τότε πολύ. Καὶ ἐν γένει οἱ Ἑπτανήσιοι, κερδοσκόποι, φιλέμποροι καὶ ἐπιχειρηματῆαι ὄντες, ἐξεμεταλλεύθησαν δραστηρίως τότε τὴν τουρκικὴν αὐ-

(1) Οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι κατάγονται ἐξ εὐγενῶν (Φράγκοι τῶν νήσων) προτιμοῦν νὰ ἀποθάνουν ἀπὸ τὴν πείναν παρά νὰ ἐργασθοῦν, λέγει ὁ Riedesel (σελ. 155). Καὶ ἐν γένει οἱ καθολικοὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους παριστάνονται ὡς ἐπιδιώκοντες νὰ διατηρήσουν τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτῶν, ἀπέναντι μάλιστα τῶν συνοικούντων μὲ αὐτοὺς ὀρθοδόξων, ὅπως ἐννοεῖται τὴν ἀντελσμβάνοντο.

τοκρατορίαν. Καὶ ἐπιστήμονες δὲ καὶ λόγιοι ἄνδρες καὶ θεολόγοι (Μηνιαῖτης, Βούλγαρης, Θεοτόκης) καὶ ἰατροὶ — ἰατροὶ Ἑπτανήσιοι συγγεντῶντο τότε πολλοί, κατεσπαρμένοι εἰς τὰς πόλεις τῆς Τουρκίας — ἦσκουν τὸ ἔργον των, πολυπληθεῖς εἰς τὴν Τουρκίαν. Καὶ ἦσαν μὲν ὑπήκοοι βενετοὶ καὶ ἔπρεπεν ὡς τοιοῦτοι νὰ καρποῦνται τῶν βενετῶν ὑπηκόων τὰ προνόμια. Ἄλλ' ἡ Βενετία ἦτον ἀνίσχυρος τότε. Πρὸς τοὺς ὑπηκόους τῆς δὲ ἐφέροντο οἱ Τοῦρκοι ὡς πρὸς ραγιάδες. Διὰ τοῦτο οἱ Ἑπτανήσιοι κατέφευγον εἰς τὴν προστασίαν ἄλλων δυνάμεων διὰ νὰ ἔχουν καὶ αὐτοί, ἐν Τουρκίᾳ ζῶντες, τὰς ὠφελείας τῶν προστατευομένων ραγιάδων, πρὸς τοὺς ὁποίους τοὺς ἐξωμοίωγον οἱ Τοῦρκοι, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον ἔζων ἐν τῇ χώρᾳ των. Γνωρίζομεν δὲ ὅτι ἡ Ρωσία, ἡ ὁμόδοξος καὶ πρὸς τοὺς Ἑπτανησίους Ρωσία, τοὺς ἐπεριποιήθη καὶ προηγούμενος, ἀλλὰ κυρίως μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Διότι εὑρίσκει μετὰξὺ αὐτῶν πολλοὺς μορφωμένους, τόσον μάλιστα μορφωμένους, ὅσον δὲν ἦσαν καὶ οἱ ἰδιοὶ τῆς ὑπήκοι. Καὶ τοὺς ἀνεβίβαζε καὶ εἰς μεγάλα ἀξιώματα καὶ τοὺς ἀνέθετεν ὑπηρεσίας τιμητικάς. Προσέλαθε δὲ καὶ εἰς τὴν προξενικὴν τῆς ὑπηρεσίαν ὄχι ὀλίγους. Διότι Ἑπτανήσιοι ἦσαν, ὡς εἶδομεν, ὁ Καρδαμίτσης, ὁ Μυλωνᾶς, οἱ Βλασόπουλοι, ὁ Δεστούνης.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Βενετία εἶχε ἀναθέσει εἰς Ἑπτανησίους προξενικὴν ὑπηρεσίαν (Κανδιᾶνος Ρώμας, Ἄν. Κορνήλιος) καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ αἱ ἄλλαι ἀκόμη δυνάμεις.

Διηγεῖται εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του ὁ αὐστριακὸς διπλωμάτης καὶ συγγραφεὺς Prokesch - Osten ὅτι, ὅταν ἐπεσκέφθη τὴν Μήλον (κατὰ τὴν ἐπανάστασιν), ἐδυσκολεύετο νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰς οἰκίας τῆς πόλεως τῆς νήσου ἀπὸ τινα, μακρινήν, ἀπόστασιν. Μόνον ὅταν πλησιάσῃ κανεὶς πολὺ εἰς τὴν πόλιν ἀναγνωρίζει, λέγει, τὰς οἰκίας. Διότι ἐκτὸς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν προξενικῶν οἰκοδομημάτων ἔλαι ὁμοιάζουσι πρὸς κοιλῶματα ἐντὸς τοῦ ὄρους καὶ μόλις διακρίνονται ἀπὸ τὸν βράχον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζονται, ἀφοῦ αἱ πέτραι, μὲ τὰς ὁποίας ἔχουν κατασκευασθῆ, ἔχουν τὸ χρῶμα τοῦ βράχου, ἀποκοπεῖσαι ἀπ' αὐτόν(1).

Ὁ δὲ γερμανὸς ἀρχαιολόγος Ρός, ὁ γνωρίσας καὶ περιηγηθεὶς τὴν

(1) Prokesch - Osten, Denkwürdigkeiten, 1,541.

Ἑλλάδα κατὰ τὰ πρῶτα κυρίως ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος, ἀναφέρει ὅτι ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἢ ἀκρόπολις τῆς Ἰουλίδος, — τῆς ἀρχαίας πόλεως τῆς Κέας — κεῖται σήμερον τὸ Κάστρον, τὸ ὁποῖον κατοικεῖτο ἀπὸ τοὺς προξένους, οἱ ὅποιοι, προσθέτει, συνήθως ἀποτελοῦν τὴν νησιωτικὴν ἀριστοκρατίαν (1). Γνωρίζομεν δὲ ὅτι ὁ Πάγκαλος, ὁ πρόξενος τῆς Ἀγγλίας τῷ 1810 εἰς τὴν νῆσον ταύτην, εἶχεν οἰκίαν μεγαλοπρεπῆ (2).

Ἀπετέλουγ λοιπὸν οἱ Ἕλληνες πρόξενοι, περὶ τούτου δὲν δύναται νὰ ἐγερθῇ καμμία ἀμφιβολία, τὴν ἀριστοκρατίαν εἰς τὰς νήσους κυρίως τοῦ Αἰγαίου, εἶχον οἴκους μεγάλους καὶ ἐξέχοντας καὶ ἀνέπτυσον, ὡς φαίνεται, καὶ κάποιαν μεγαλοπρέπειαν, ἢ ὁποία ἐθάμβωνε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν περιφρονημένων, τῶν ταπεινωμένων, τῶν πτωχῶν καὶ πτωχομαθημένων τότε Ἑλλήνων.

Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπῆρχόν τινες, οἱ μὴ στερούμενοι κάποιαν, ἀνωτέραν, μόρφωσιν, ἔνεκα τῆς ὁποίας διεκρίνοντο μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν των. Τοιοῦτοι λ. χ. ἦσαν οἱ Ἑπτανήσιοι. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Πετελλάρος, ὁ ἐν Ρεθύμνῃ τῆς Κρήτης τῷ 1700 πρόξενος τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν Ἰταλίαν νομικά. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Πάγκαλος, ὁ ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας ἐν Κέᾳ τῷ 1818, ὁ ὁποῖος εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν Πίσαν, καὶ ὁ ὁποῖος ὠμίλει πολὺ καλὰ τὴν ἰταλικήν. Τοιούτους πρέπει νὰ δεχθῶμεν καὶ τοὺς Γκίζας, θν καὶ ὄχι ὄλους, καὶ ἄλλους ἀκόμη.

Ἄλλ' ἦσαν καὶ πολλοί, οἱ ὅποιοι ἀναμφιδόλως δὲν εἶχον τὴν προσωπικὴν ἀξίαν ἴσην πρὸς τὸ ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ἀνελάμβανον. Οἱ δὲ περισσότεροι Εὐρωπαῖοι, οἱ ἐπισκεφθέντες εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους τὴν Ἑλλάδα καὶ δημοσιεύσαντες τὰς ἐντυπώσεις των, ὀμιλοῦν μὲ περιφρόνησιν περὶ αὐτῶν.

Καὶ ἄς ἀκούσωμεν τί λέγουν μερικοὶ ἐξ αὐτῶν περὶ τῶν ραγιαδῶν προξένων, ἄς δώσωμεν δὲ πρῶτον τὸν λόγον εἰς τὸν Castellan.

Ὁ Castellan — γάλλος ζωγράφος, ζήσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος — περιηγούμενος τὰς ἐλληνικὰς χώρας, ἔφθασε καὶ εἰς τὸ Ναυαρίνον τῇ 17/28 Ἰουνίου 1797, προσερ-

(1) L. Ross, Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meeres ἐν Στουτγάρδῃ καὶ Τυδίγγῃ 1840 τόμ. 1 σελ. 129.

(2) Galt, 251.

χόμενος ἐκ Κορώνης. Ἐφερε δέ, ὡς διηγεῖται, συστατικὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ γενικοῦ προξένου τῆς Γαλλίας de Ber-
mont πρὸς τὸν Ἑλληνα πράκτορα τῆς Γαλλίας ἐν Ναυαρίνῳ. Ἀνα-
ζητήσας δὲ τὴν οἰκίαν του, εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐλήν της, σκιαζομένην
ἀπὸ ωραίας πορτοκαλέας, καὶ ὠδηγήθη εἰς αἴθουσαν χαμηλὴν. Κατό-
πιν παρουσίασαν αὐτὸν καὶ τοὺς συνοδοὺς του εἰς τὸν κύριον τῆς οἰ-
κίας, τὸν πράκτορα, τὸν ὁποῖον εὗρήκαν καθήμενον εἰς τὸ βᾶθος ἑνὸς
δωματίου ἐπὶ διθανίου, περιστοιχούμενον δὲ ἀπὸ πολλούς.

Ὁ πράκτωρ τότε μόλις ἐχαιρέτισε τοὺς εἰσελθόντας ξένους, ἔλαβε
δὲ τὰς ἐπιστολάς των καὶ τὰς ἔθεσε κάτω ἀπὸ προσκέφαλον χωρὶς νὰ
τὰς ἀναγνώσῃ. Καὶ ἐζηκολούθει νὰ συνομιλῇ μὲ τοὺς τριγύρω του,
ἐνῶ κατὰ διαστήματα ἐκάπνιζε τὴν πίπαν του, χωρὶς νὰ δεικνύῃ ὅτι
ἐνδιαφέρεται περὶ τῶν ξένων.

Ἄλλ' οἱ ξένοι ἐστενοχωρήθησαν μὲ τὸ ἀνατολικὸν φλέγμα, τὸ
ὁποῖον, λέγει ὁ Castellan, ἀπομιμοῦνται οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Τούρ-
κους. Ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπον ὅτι δὲν ἤρχοντο τὰ ἀναψυκτικά, τῶν ὁποίων
εἶχον ἀνάγκην ὡς ἐκ τῆς ταλαιπωρίας, τὴν ὁποίαν ἔπαθον κατὰ τὴν
ὁδοιπορίαν των, ἠγέρθησαν, χωρὶς ἐπίσης νὰ δώσουν καμμίαν προσο-
χὴν εἰς τὸν πράκτορα, καὶ ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν ἀφιλόξενον οἰκίαν.

Εἰσῆλθον δὲ εἰς μίαν ἄλλην, ὅπου ἐζήτησαν κατι νὰ φάγουν καὶ
μάλιστα μὲ νοήματα, διότι δὲν ἠδύναντο ἀλλέως νὰ συνεννοηθοῦν μὲ
τοὺς ἐγγχωρίους. Κατέφθασεν ὅμως ἐκεῖ ὁ γραμματικὸς τοῦ πράκτο-
ρος καὶ εἶπεν ὅτι ὁ κύριός του, ἀνήσυχος διὰ τὴν αἰφνιδίαν ἀναχώ-
ρησίν των, τὸν ἀπέστειλε νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ἐπανέλθουν πρὸς
αὐτόν. Ἄλλ' οἱ ξένοι δὲν ἐφάνησαν πολὺ πρόθυμοι καὶ ἐπὶ τινα ὥραν
συνεσκέπτοντο τί ἔπρεπε νὰ κάμουν. Ὁ γραμματικὸς ὅμως τοὺς ἐδί-
ασε πολὺ, ἐζήτησε συγγνώμην, τοὺς ἐβεβαίωσε δὲ ὅτι θὰ ἐπανορθωθῇ
μὲ τὰς θερμοτάτας περιποιήσεις ἢ ἀκουσία ἀδιαφορία, ἢ ὁποία ἐδει-
χθῇ πρὸς αὐτούς.

Τὶ συνέδη ἐν τῷ μεταξύ εἶναι εὐνόητον. Ὁ πράκτωρ εὗρε καιρὸν
καὶ ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ γενικοῦ προξένου τῆς Κορώνης.

Καὶ ὁ πράκτωρ ἐδέχθη μὲ σεβασμὸν τοὺς ξένους, ἀφοῦ ἐπέστρε-
ψαν εἰς τὴν οἰκίαν του. Τοὺς εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἰδιαίτερον διαμέρισμά
του, τοὺς παρεχώρησε τὴν τιμητικὴν θέσιν, τοὺς ἔφερε νερὸν διὰ νὰ
νιφθοῦν, τοὺς ἐρράντισε μὲ ἄφθονον ροδόσταγμα, τοὺς προσέφερε κα-

φέν της Μόκας εἰς φλυτζάνια ἀπὸ πορσελάνην, τὰ ὅποια ἐδαστάζοντο ἀπὸ κομψὰ ἀγγεῖα, κατασκευασμένα ἀπὸ δικτυωτὸν ἀργυροῦν, ζαχαρόπηκτα (γλυκὰ)· εὐωδιάζοντα ἐντὸς ποτηρίου ἀργυροῦ, ἐπιχρυσωμένου, συρμπέτιον παγωμένον, πίπας γαρνιρισμένας με ἤλεκτρον. Καὶ ὅσα ἢ ἑλληνικὴ πολυτέλεια εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ἐχορηγήθησαν ἀφειδῶς, κατόπιν δὲ παρετέθη καὶ τράπεζα γεμάτη ἀπὸ σπάνια καὶ ἐκλεκτὰ φαγητά.

Εἰς τὴν τράπεζαν παρέστη καὶ ὁ πράκτωρ, ὁ ὅποιος ἔγινε μετριοφρονέστερος, χωρὶς νὰ θελήσῃ νὰ λάβῃ μέρος, καὶ ἀπεχώρησε μετὰ τὸ φαγητὸν διὰ νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ ἀπολαύσουν τὴν ἡσυχίαν, τῆς ὁποίας εἶχαν ἀνάγκην. Ἐφαίνεται δὲ ὅτι αἱ φιλοφροσύναι αὐταὶ ἦσαν τὸ ἀποτέλεσμα μᾶλλον τοῦ φόβου παρά τῆς ἐγκαρδίου ἀγάπης.

Οἱ ξένοι ἠθέλησαν νὰ ἀναχωρήσουν πολὺ γρήγορα καὶ ὁ πράκτωρ, θορυβηθεὶς ἐκ τῆς ταχείας ἀναχωρήσεώς των, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδεν εἰς τὴν κακὴν ὑποδοχὴν, με τὴν ὁποίαν τοὺς ἐδέχθη, ἐζήτησε νὰ τοὺς κρατήσῃ. Ἄλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχεν. Τοὺς παρεκάλεσε δὲ νὰ μαρτυρήσουν ἐγγράφως ὅτι τοὺς εἶχε δεχθῆ ὅπως ἔπρεπεν. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκόμισε κατάλογον, ὅπου ἀνεγινώσκοντο τὰ ὀνόματα πολλῶν γάλλων, οἱ ὅποιοι εἶχον διέλθει ἀπὸ τὸ Ναυαρίνον. Οἱ ξένοι, προσθέτει ὁ Castellan, εἶχον ἐπιθυμίαν νὰ ἀναγράψουν ἐκεῖ τὰ παράπονά των. Ἄλλ' ὁ φόβος τοῦ πράκτορος καὶ αἱ παρακλήσεις του τοὺς μετέπεισαν. Οἱ Γάλλοι δὲν ἠθέλησαν νὰ πειράξουν τὸν Ἕλληνα, ἠρκέσθησαν δὲ νὰ σημειώσουν εἰς τὸν κατάλογον τὴν διάδασίν των καὶ τὴν βραχεῖαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πράκτορος διαμονήν (1).

Καὶ ἐν γένει οἱ προξενικοὶ Ἕλληνες παριστάνονται, καὶ εὐλόγως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀπλοῖκοί, ἀμαθεῖς. Τοιοῦτοι μάλιστα ἦσαν οἱ τῶν μικρῶν λιμένων καὶ τῶν ἀσήμων νήσων (2). Ἐδῶ ὅσοι ἦσαν φερμαν-

(1) Castellan, lettres sur la Morée 3, 235 κ. ἐ., 243 κ. ἐ. — Εἰς τὴν λεπτομερῆ τοῦ Castellan ἔχθεσιν ἐπεμείναμεν διότι μᾶς δίδεται μία εἰκὼν τοῦ βίου ἐκείνων τῶν χρόνων, τῶν κοινωνικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Μανθάνομεν λ. χ. ἐξ αὐτῆς πῶς οἱ Ἕλληνες τότε ἐπεριποιοῦντο τοὺς ξένους καὶ τοὺς ἐφιλοξένουν, τίνα ἐπίπλωσιν εἶχον αἱ οἰκίαι των καὶ τίνα πολυτέλειαν ἀνέπτυσσον οἱ πλουσιώτεροι κατὰ τὴν φιλοξενίαν κτλ.

(2) Ἄλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Πάτρας ὁ Rouqueville (Voyage en Morée, 1, 100) ἀναφέρει διερμηνεὰ τοῦ γαλλικοῦ προξενείου ἐδραϊόν, ὀνομαζόμενον Σολομῶντα, ὁ ὅποιος εἶχε μὲν ὠφελείας πολλὰς ἀπὸ τὴν διερμηνεῖαν, δὲν ἐγνώριζεν ὅμως τὴν γαλλικὴν. — Τόση δὲ ἦτον ἡ ἀμάθεια τοῦ γέροντος ὑποπροξένου τῆς Ἀγγλίας τῷ 1815

λήδες ἢ βεραιτλήδες εὐκόλως ἐγίνοντο καὶ πρόξενοι. Ἐφοῦ δηλαδὴ ἐγίνετο κανεὶς ἀπλοῦς προστατευόμενος, εὐκόλως ἀνεγνωρίζετο καὶ ὑποπρόξενος ἢ προξενικός πράκτωρ ἐκεῖ ὅπου διέμενεν, ἂν μάλιστα δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος εἴτε κατάλληλος εἴτε ἱκανὸς νὰ διορισθῆ. Καὶ συνέβαινεν ὥστε εἰς ἀπόκεντρα μέρη νὰ ὑπάρχη ὁ ἀντιπρόσωπος μιᾶς δυνάμεως, ὅχι διότι ἡ δύναμις αὕτη ἐθεώρει ἀπαραίτητον νὰ ἔχη ἐκεῖ ἀντιπρόσωπόν της, ἀλλὰ διότι ὁ διορισμὸς αὐτοῦ καὶ ἡ ὑπαρξὶς θὰ ἐχρησίμευεν ὡς δεῖγμα τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐπιρροῆς της καὶ τοῦ γοήτρου της καὶ μέχρι τῆς ἀσημάντου ἐκείνης νησιδος. Δὲν ἐλαμβάνοντο δὲ καὶ πολὺ ὑπ' ὄψιν τὰ προσόντα τοῦ διοριζομένου, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ διορισμὸς ἐξηγοράζετο ἀπὸ τὸν πρέσβυν καὶ τὸν γενικὸν πρόξενον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξηρτάτο τὸ προξενεῖον τῆς ἀσῆμου καὶ ἀποκέντρου νησιδος ἢ καὶ παραλιακῆς ἀκόμη κωμοπόλεως. Διὰ τοῦτο βλέπομεν ὅτι καὶ ταπεινῶν ἐπαγγελμάτων ἐργάται ἀντεπρόσωπον κάποτε εὐρωπαϊκὰ κράτη, ὡς λ. χ. ράπτῃς(1).

Ἐφοῦ δὲ ἦσαν τοιοῦτοι οἱ προξενικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν μικροτέρων νήσων ἰδίως καὶ παραλίων τοῦ Αἰγαίου πόλεων καὶ κωμοπόλεων, εὐκόλον εἶναι νὰ νοηθῆ ὅτι καὶ γλισχρότητα καὶ φιλοκέρδειαν ἐπεδείκνυσαν, ἀνάρμοστον πρὸς τὸ ἀξίωμα των. Ἐζήτουν λ. χ. ἀμοιβὴν διὰ τὴν φιλοξενίαν, τὴν ὁποίαν παρείχον εἰς ὑπήκοον τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἀντεπρόσωπον ἦ καὶ εἰς ἄλλον ξένον, ὁ ὁποῖος ἐγίνετο δεκτός, παρ' αὐτῶν ὡς προξένων, καὶ ἐφιλοξενεῖτο. Μὴ θέλοντες δὲ νὰ ἀφήσουν τὴν εὐκαιρίαν τῆς παρουσίας τοῦ ξένου ἀνεκμετάλλετον, ἐπώλουν εἰς αὐτὸν ὅσα κατώρθωνον νὰ τὸν πείσουν νὰ ἀγοράσῃ ἢ ὅσα εἶχον ἐπίτηδες ἐτοιμάσει καὶ εἶχον πρόχειρα πρὸς πώλησιν(2). Γνωρίζομεν δὲ ἀκόμη ὅτι ὁ ἄγγλος πρόξενος ἐν Σύρῳ εἶχεν οἰκοδομήσει οἰκίαν πρὸς κερδοσκοπίαν. Σκοπὸν δηλαδὴ εἶχε νὰ ἐνοικιάζῃ τὰ δωμάτιά της εἰς ἄγγλους μιλόρδους, περιηγουμένους τὴν Ἑλλάδα, ἐπισκεπτομένους δὲ καὶ τὴν Σύρον(3).

Κάποτε δὲ καὶ χρηματικαὶ διαφοραὶ προήρχοντο ἀπὸ τὴν φιλοξε-

ἐν Σύρῳ, ὥστε ἐνῶ εἶχε πατένταν νὰ εἶναι πρόξενος ἀπὸ τὸν γενικὸν πρόξενον τῆς Συρίας Werry, ἐπλήρωνε μῶλα ταῦτα χαράττι (Turner, 3, 18 κ. ἑ.).

(1) Βλ. σελ.

(2) Τοιοῦτος ἦτον ὁ ὑπὸ τοῦ Tournafort (1, 139) ἐν Πάτρῳ μνημονευόμενος καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Bartholdy (2, 51) ἐν Κῶ.

(3) Swan, 2, 67.

νίαν ταύτην, αἱ ὁποῖαι ἐλάμβανον καὶ διαστάσεις μεγάλας. Καὶ ἀναφέρομεν μίαν, ἣ ὁποῖα προέκυψε μεταξὺ δύο ἀγγλων, οἱ ὁποῖοι ἐφιλοξενήθησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα προξένου τῆς Ἀγγλίας Λογοθέτου. Καὶ τὴν διαφορὰν ταύτην γνωρίζομεν ἀπὸ τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη περὶ τῆς διαμονῆς καὶ τῆς ἐργασίας τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν τὸν James Stuart καὶ τοῦ Nicolas Revett ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Εἰς αὐτὸ ἐξαίρεται ἡ αὐθάδης πλεονεξία τοῦ προξένου, εἰς τοῦ ὁποῖου τὴν οἰκίαν κατέλυσαν οἱ ἄγγλοι, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον δὲν εἶχον νὰ πληρώσουν τὰ ὀφειλόμενα. Ἡ διαφορὰ δὲ ὤξυνθη τόσον, ὥστε οὔτε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος ἐμεσολάβησε, κατώρθωσε νὰ τὴν ἐξομολύνη, διότι (λέγει ὁ Stuart) προσετέθη μὲ τὸ μέρος τοῦ Λογοθέτου, ἀνεφέρθησαν δὲ καὶ οἱ δύο διαφερόμενοι εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγγλικὴν πρεσβεΐαν (1).

Ἐπιεικώτερος καὶ δεινότερος εἰς τὰς κατηγορίας τοῦ κατὰ τῶν ραγιαδῶν προξένων εἶναι ὁ Bartholdy, ἀλλὰ καὶ ἀναμφιδόλως ψευδολόγος καὶ ἀνακριδής. Ὁ Bartholdy εἶναι ὁ περιηγηθεὶς τῷ 1803 καὶ 1804 τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὁποῖος ἐξήγειρεν, ὅταν ἐξέδωκε τὰς περιηγήσεις του, τὴν εὐλογον ἀγανάκτησιν τοῦ Κοραΐ, διὰ τὰς ψευδοσίας, διὰ τὰς ὑπερβολάς, διὰ τὰς ἐπιπολαίους καὶ πάντοτε ἀπὸ δυσμενοῦς προθέσεως κρίσεις του περὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν τότε χρόνων.

Λέγει δὲ ὁ Bartholdy ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ματαιόφροσύνην ἐζήτουν προστασίαν τῶν ξένων δυνάμεων· ὅτι δὲ ἀφοῦ ἅπαξ ἐγίνοντο πρόξενοι μικροῦ λιμένος ἢ ἀσήμου νήσου, δὲν ἔθετον πλέον ὄρια εἰς τὴν ματαιόφροσύνην των· ὅτι μία σημαΐα ἐκυμάτιζεν ἐνώπιον τῆς οἰκίας των καὶ τὴν καθίστα ἀπαραδίαστον· ὅτι ὁ Paul, ὁ ἐν Πάτραις τότε πρόξενος ὀκτῶ κρατῶν, ἐφοροῦσεν εὐρωπαϊκὴν πάντοτε ἐνδυμασίαν, μετέβαλλεν ὅμως καθ' ἑκάστην στολήν, καὶ προετίμα τὴν ἰσπανικὴν, διότι ἦτον λαμπροτέρα· ὅτι εἰς τὴν Κῶν ὑποπρόξενος τῆς Πρωσίας ἦτον Ἕλληνας κακοενδεδυμένος· ὅτι τὸν ἐπισκέφθη μὰζι μὲ ἕνα ἄλλον συνταξειδίωτην του εἰς τὸν οἶκόν του, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι ἐπέμενε νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ, ἐκεῖ δὲ ἐζήτησεν ὁ ὑποπρόξενος νὰ ἀγοράσουν κερὰσια ζακχαρόπηκτα ἀντὶ τινῶν γροσίων· ὅτι ὁ ὑποπρόξενος

(1) The antiquities of Athens ὑπὸ James Stuart καὶ Nicolas Revett τὸμ. 4 τελ. X καὶ XI.

ἐξετέλεσε χρέη ὑπηρέτου ἐνῶ ἔτρωγον οἱ δύο ξένοι ὅτι ὁ ὑποπρόξενος ἐφλεβοτόμει καὶ ὅτι ὅταν ἔφυγεν ὁ Bertholdy ἀπὸ τὴν Κῶν, ὁ ὑποπρόξενος ἐκράτει τὸ φανάρι καὶ τοῦ ἔφεγγεν εἰς τὸν ὄρομον, προπορευόμενος, ἕως ὅτου ἐπιβίβασθῆ εἰς τὸ πλοῖον διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ, εὐχαριστηθεὶς πολὺ διότι ἔλαβεν ὀλίγα γρόσια ὡς δῶρον (1).

Ὁ δὲ Tancoigne — ἀκόλουθος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας, ἔπειτα δὲ διερμηνεὺς καὶ καγκελλάριος τοῦ γαλλικοῦ προξενείου τῶν Χανίων — διηγεῖται ὅτι ὁ Ἕλληγν προξενικὸς ἐν Τσεσμέ τῷ 1811 ἦτον ἀμαθὴς καὶ ἐνδεδυμένος τὴν ἀνατολικὴν ἐνδυμασίαν. Ἀπεκαλεῖτο δὲ ἀπὸ ὄλους πρόξενος. Εἶπε δὲ εἰς τὸν Tancoigne καὶ τοὺς συνοδοὺς του, οἱ ὅποιοι ἔφθασαν ἐσπέρας εἰς τὸν Τσεσμέν, ὅτι δὲν εἶχε τί νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ φάγουν. Ὅταν ὁμῶς ἐλέχθη εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ προεπλήρωνον, ἐφάνη πρόθυμος, ἔστρωσε τράπεζαν στρογγύλην, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἤπλωσε τραπέζομάνδηλον ρυπαρόν. Μὲ τοὺς ὑπηρέτας του καὶ μὲ τοὺς ἰδικούς μας, λέγει ὁ Tancoigne, μᾶς ὑπηρετεῖ ὀρθίος. Μᾶς ἐζήτησε δὲ ταπεινωτικώτατα, ἀφοῦ ἐφάγαμεν, καὶ ἐνῶ ἤτοιμαζόμεθα νὰ κοιμηθῶμεν, πιστοποιητικὸν ὅτι εὐχαριστήθημεν ἀπὸ τὴν φιλοξενίαν του, διὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ, ὅπου ἔπρεπεν. Εἶχε δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ συνηγμένα, τὰ ὁποῖα εἶχον ὑπογράψει περιηγηταὶ καὶ ἄλλοι Γάλλοι, οἱ ὅποιοι ἐπέρασαν ἀπὸ τὸν Τσεσμέν. Τὸ ἐκάμαμεν. Λέγω δὲ ταῦτα διὰ νὰ δώσω εἰς τὸν ἀναγνώστην ἰδέαν — προσθέτει ὁ Tancoigne — τῆς ἀλαζονείας ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς εὐτελείας ἀφ' ἑτέρου, ἀπὸ τὰς ὁποίας συνίσταται ὁ χαρακτήρ τῶν περισσοτέρων πρακτόρων μας. Ἐγελάσαμεν δὲ πολὺ μὲ τὴν περιπέτειαν ταύτην (2), λέγει τελευτῶν.

Ἐνα ἄλλο ἐπεισόδιον, δηλωτικὸν τῆς πλεονεξίας τοῦ ἐν Πρεδέζῃ ὑποπροξένου τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὸ 1809, ἐκτίθεται ὡς ἑξῆς.

Ὁ ὑποπρόξενος οὗτος, ὁ ὅποιος ἐπεκρίνωμαι μὲ τὴν ἀγγλικὴν τότε μοῖραν τῆς Ἀδριατικῆς, ἔμαθεν ὅτι ἄγγλος δόκιμος τοῦ ναυτικοῦ ἐδώρησεν εἰς Ἀλθανοὺς πλοῖον ναυαγήσαν πλησίον τοῦ χωρίου των μαζί μὲ τὰ σιτηρά, τὰ ὁποῖα περιεῖχε τὸ πλοῖον τοῦτο. Ἀλλ' ὁ ὑποπρόξενος ἀπετάθη πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Πρεδέζης καὶ ἀπήτησεν αὐτὸς νὰ κατάσχη τὸ πλοῖον. Ἰσχυρίζετο δὲ ὅτι τὰς τοιαύτας τῆς τύχης προσ-

(1) Bartholdy, 2, 49-54.

(2) Tancoigne, 1, 20-24.

φορὰς—τοιαύτη προσφορὰ ἦτο καὶ τὸ ἐξοκειλαν πλοῖον καὶ τὸ φορτίον του — ἔπρεπε νὰ καρποῦται αὐτὸς ὡς βρεττανὸς πράκτωρ. Ἐπετράπη λοιπὸν εἰς αὐτὸν τὸ πράγμα. Ἐνῶ δὲ ἠσχολεῖτο νὰ γίνῃ κύριος τοῦ σκάφους καὶ τοῦ φορτίου, οἱ Ἄλβανοί, ἐξωργισμένοι, ἐξέφρασαν πικρὰ παράπονα καὶ ἔλεγον, ἐκτὸς ἄλλων, ὅτι ἐνόμιζον ὅτι δὲν ὑπάρχουν Ἄγγλοι, οἱ ὁποῖοι κάμνουν ὄψρα μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὰ ἀνακαλέσουν. Καὶ παρατηρεῖ ὁ Hobhouse, ὁ ἐκθέτων τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, καὶ ὁ ὁποῖος ἦτο παρὼν καὶ εἶδε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἄλβανῶν, ὅτι ἡ διαγωγὴ τινῶν ὑποπροξένων ἦτον ἐπαίσχυντος (1).

Ἐπάνω κάτω μὲ χλευασμὸν ὁμιλοῦν οἱ ξένοι καὶ περὶ τῶν ἐπισήμων στολῶν, τὰς ὁποίας περιεδάλλοντο οἱ πρόξενοι ραγιαῶδες εἰς ἐπισήμους ἡμέρας καὶ εἰς ἐπισήμους παρουσιάσεις. Καὶ εἶδομεν ἀνωτέρω τί λέγει ὁ Bartholdy περὶ τοῦ Paul τοῦ προξένου τῶν Πατρῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι δὲν εἶναι εὐνοϊκώτεροι εἰς τὰς κρίσεις των καὶ μετριώτεροι εἰς τὰς ἐκφράσεις των ἀπὸ τὸν Bartholdy. Ἐπὶ παραδείγματι, ὁ Swan, ὁ ὁποῖος ἐταξείδευσεν εἰς τὴν Τήνον τῷ 1825, διηγεῖται ὅτι ὁ ἄγγλος πρόξενος, ὁ ὁποῖος ἀνῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον διὰ νὰ τοὺς χαιρετίσῃ, ἔφερεν ἄγγλου στρατηγοῦ στολὴν, ὅτι εἰς ἐκάστην του πτέρναν ἔφερε καὶ ἓνα ζεῦγος πτερνιστήρων ὀρειχαλκίνων, ὅτι ἓνας ἀστὴρ ἐκρέματο ἀπὸ τὴν κομμοδόχην του, ὅτι ἀνθρώπου ὀφθαλμὸς οὐδέποτε εἶδεν τοιοῦτον γελοῖον ἀντικείμενον! (2). Ὅτε δὲ τῷ 1836 ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἐπεσκέφθη τὴν Μῆλον, ἐγένετο δεκτὸς ἀπὸ ὀλόκληρον τὸ προξενικὸν σῶμα τῆς νήσου. Καὶ οἱ πρόξενοι ἔφερον τριγωνικοὺς πῖλους καὶ διαποικίλους στολὰς. Αἱ στολαὶ ὅμως ἦσαν οἰκτραὶ εἰς τὴν ὄψιν. Μάλιστα οἱ Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ (τοῦ πλοίου, τοῦ ὁποίου ἐπέβαινεν ὁ Ὄθων) ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ στολὴ τοῦ προξένου των ἀνῆρχετο μέχρι τῶν ἡμερῶν τῆς βασιλείας Ἄννης (1702-1714), ὅτι τοῦλάχιστον ἦτο σύγχρονος μὲ τὴν ἀνάδασιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ οἴκου τοῦ Ἀννοθέρου, ὅτι δὲ ἔκτοτε ἐκληρονομεῖτο ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν (3).

Τοιαῦται περίπου εἶναι αἱ ἐντυπώσεις καὶ γνώμαι περὶ τῶν Ἑλ-

(1) Hobhouse, 2, 603 καὶ 604.

(2) Swan, 2, 61.

(3) Ludwig Ross, Wanderungen in Griechenland in Gefolge des Königs Otto und der Königin Amalie ἐν Ἑλλάδι 1851 τόμ. 1 σελ. 122 καὶ 123.

λήνων προξένων, τὰς ὁποίας ἔχουσι καὶ ἄλλοι, γνωρίσαντες αὐτούς, σύγχρονοὶ των Εὐρωπαῖοι.

Οὐδ' ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία, ὅτι οἱ πρόγονοί μας ἐκεῖνοι δὲν ἴσταντο εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἀξιώματός των, ὅτι δὲ κάποια ταπεινώσις, ματαιοφροσύνη καὶ φιλοχρηματία τοὺς διέκρινεν.

Ἄλλ' ὅμως πρὸς ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων δίκαιον εἶναι νὰ ληφθῆ πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι τῶν Ἑλλήνων τούτων προξενικῶν ὑπαλλήλων ἢ ἐκλογῆ δὲν ἀπησχόλει, φαίνεται, πολὺ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις καὶ τοὺς γενικοὺς προξένους. Ἦρκει δὲ ἡ πληρωμὴ χρηματικοῦ ποσοῦ, ἡ ὁποία ἦτον ἀπαραίτητος, καὶ ἐγένετο κανεὶς πρόξενος. Ἀκριβῶς δὲ διότι ἡ ἀπόκτησις τῆς προστασίας καὶ τῆς ἀντιπροσωπείας ἐπετυγχάνετο μὲ χρήματα μόνον, ἢ ἀνεπάρκεια, ἢ ἀνικανότης, ἢ εὐτέλεια καὶ ἢ ἀναξιοπρέπεια τῶν διοριζομένων δὲν ἔπρεπε νὰ κάμνη τόσην ἐντύπωσιν. Μᾶλλον ὑπόλογοι εἶναι διὰ τὰς ἐλλείψεις ταύτας ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον στοιχειώδη ὑποχρέωσιν νὰ μὴ παρέχουν εἰς τὸν τυχόντα τὴν ἀντιπροσωπείαν τοῦ βασιλέως των.

Ἄλλ' ὅμως χωρὶς νὰ ἀρνηῖται κανεὶς τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἕνεκα τῆς τουρκικῆς τυραννίας, δὲν πρέπει νὰ δίδῃ καὶ ἀπόλυτον πίστιν εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦλάχιστον τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἐπεισοδίων, ὡς καὶ ἄλλων παρομοίων, τὰ ὁποῖα μᾶς μεταδίδουν Εὐρωπαῖοι περιηγηταί. Οἱ περιηγηταί — ὄχι βέβαια ὅλοι — δὲν εἶναι πάντοτε οἱ ἄριστοι παρατηρηταί καὶ οἱ ἄριστοι τῶν κριτῶν. Οἱ περιηγηταί εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐφάνταστοι. Ἐπιδιώκουν δὲ τὰ ἀπροσδόκητα, τὰ τεράστια, τὰ φρικτὰ διὰ νὰ κάμουν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν, διὰ νὰ ἀναγνωσθοῦν αἱ περιηγήσεις των μὲ περιέργειαν, διὰ νὰ θαυμασθοῦν διὰ τὴν καινότητα τῶν ἕσων εἶδαν καὶ ἀντελήφθησαν. Δὲν ἔχουν ἄλλως τε καιρόν, ταχέως μετακινούμενοι, νὰ ἐπιμείνουν, καὶ ἂν θέλουν, εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἔχουν, πάντοτε ὅπως κρίνουν τὰ πράγματα, τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια, τὴν ἀπαραίτητον ψυχρότητα καὶ ἀπροκαταληψίαν.

Ἀνέγνωσα, λέγει ὁ Dallaway, μὲ ἐπιμέλειαν συγχρόνως καὶ περιέργειαν ὅσα ἔγραψαν οἱ πρὸ ἐμοῦ περιηγηταί περὶ τῆς πολιτείας, περὶ τῶν ἠθῶν καὶ περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Ἀνατολῆς. Μερικῶν

αί εἰδήσεις εἶναι ἀκριβείς. Πολλοὶ ὅμως ἄλλοι, ἐπισκεπτόμενοι τὰς χώρας ταύτας ἐν σπουδῇ καὶ χωρὶς προσοχῆν, ἤρκεσθησαν νὰ μᾶς μεταδώσουν εἰδήσεις χωρὶς κῦρος καὶ εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι πισταί (1).

Γ'

Η ΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΟΥΣ

1) Προστριβαὶ μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν ξένων ἀντιπροσώπων ἔνεκα τῆς προστασίας.

Ἄνεκαθεν ἡ Τουρκία ὑπῆρξεν ἡ χώρα τῆς ἀταξίας, τῆς βίας, τῆς αὐθαιρεσίας, τῆς φρικτῆς ἀνομίας.

Καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι τὴν ἐκυβέρνηον, εἴτε Σουλτᾶνοι ὀνομάζοντο εἴτε βεζύρηδες καὶ πασάδες, μουσελίμαὶ καὶ τελῶναι, καδῆδες καὶ ἀστυνόμοι, οὐδέποτε ἐσεδάσθησαν συνθήκας καὶ διομολογήσεις καὶ νόμους καὶ ἠθικὰς τυχὸν ὑποχρεώσεις καὶ τιμὴν καὶ ἀρετὴν. Πράγματι οὐδεμία ἐγγύησις τοῦ νόμου ἦτον ἱκανὴ νὰ ἀποσοδήσῃ τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν. Οὐδεμία διομολόγησις ἐξησφάλιζε τοὺς ξένους ὑπηκόους. Οἱ δὲ πασάδες τῶν ἐπαρχιῶν τίποτε ἄλλο δὲν ἐλάμβανον ἀνεκαθεν ὑπ' ὄψιν παρὰ τὰς ἰδιοτροπίας των καὶ τὰ ἀτομικά των συμφέροντα.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους οὐδέποτε ἐσεδάσθησαν οἱ Τούρκοι καὶ τὰ περὶ προστατευομένων ἄρθρα τῶν διομολογήσεων καὶ δὲν προσέβλεπον πρὸς αὐτοὺς εὐχαρίστως.

Ὅφείλομεν ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν εἶχον ἴσως ἕλως διόλου ἀδικον, οὕτω πῶς φερόμενοι πρὸς αὐτούς. Διότι τόσον ἀσύστολος εἶχε καταντήσει ἢ κατάχρησις τῆς προστασίας, τόσον συχνῇ ἢ ἐκδοσις βερατίων, φερμανίων, διπλωμάτων προστασίας, τόσον ἀδελαιοδ-

(1) Dallaway, 1, 12.